

AZ IDŐSZERŰTLEN JOGTUDOMÁNY

Írta: SZABÓ IMRE

A tudományoknak is megvan a maguk élettörténete; válságokon esnek át, viharokba kerülnek, melyek felépítésüket, hitelüket, társadalmi igazolásukat megtépázzák, — vagy erős fénysugár esik rájuk és az érlelődés középpontjába ugranak: gyakran úgy tűnik, ők uralják az egész életet. Hányatottságukat egészen sajátos szabályok igazgatják; olykor az a látszat, mintha elszakadnának a társadalmat mozgató erőktől és belső „élan vital“-juk alakítaná ki sorsukat. Hatalmuk óriási, — századokat jellemeznek és a maguk képére formálnak időszakokat. Nem nevezik-e a természettudomány századának a XIX. századot és nem uralta-e a jog a múlt század utolsó és századunk első éveit?

Az ember lassan lett úr élete és társadalma felett. Hosszú, hosszú ideig a hatalmas erők árnyékában élt, meghúzódva az értelmetlen csapások közötti csendes intervallumokban. Lelopni egy keveset az isteni hatalomból: ez volt az örök álom. Nem igazgatjuk mi az életet, — mondották ősaink, — csak a mindenségben meglévő bölcs értelmet és rendet segítjük megvalósuláshoz; nem agyalunk ki új szabályokat, csak a természetnek istenadta törvényeit támogatjuk, a természetjogot, mely szent és örök. De nem lehet-e különböző értelmet adni ennek a köröttünk élő természetjognak? A kísérletezések során, amikor az ember még mindig csak az adott világrend szolgája igyekezett maradni, egyre távolabb került régi útjától s csakhamar vérszemet kapott. Fölfedezte önmaga hatalmát, mellyel a társadalom köré maga szabhatta meg az abroncsot, az együttélés külső szabályrendszerét. Micsoda út a vezetettségből az önirányítás birodalmába! Társadalmi rendek változása bábáskodott a felismerés ilyen haladásánál az emberiség pubertásának e nehéz korszakában. S belesöpöpentünk az új életformába, ahol az emberek egymás közötti kapcsolataikat és az állammal szembeni relációikat írott, magukhozta szabályokkal rendezik, melynek egészét jogrendnek mondják. Az adott helyzethez most már nem kellett más, mint kielemezni belőle az irányító elveket, elabsztrahálni a szabályokat, megtanulni a technikát és mindebből tanulságot szerezni a jövőre nézve. Így teremtődött meg a jogtudományok összessége.

Mert a jogtudományoknak sora van. Elsőnek talán a jurispruden-tiát tennők, a tétéles, törvényekbe fűzött jog leírását, alkalmazásához szükséges magyarázatok összességét, egyszóval az úgynevezett jogá-szatot. Az egyes adott jogrendszert a maga időrendi sorozatában a jog-történet rögzítette le, ahogy az összehasonlító jogtudomány szembeál-lította a jogrendeket és tanulságokat kísérelt meg levonni a különbsé-gekből. És már itt a jogtudományok koronája: az általános értelemben vett jogbölcselet. Ahogy a filozófia legszűkebb értelmezésében a gondolkodás kategóriáit és szabályait kutatja, úgy a jogbölcselet ilyen szűk-keblű értelmezése a jog egyes normáinak tartalmát, összefüggéseinek menetrendszerét. Mi a jog, a jogalany, a jogi norma, a cselekedet, a büntetés — ilyenek az alapvető kérdések. Ám a jogbölcseletnek nem min-denütt ilyen szigorú a határa; éppúgy ahogy a filozófiát is tartják oly-kor a tudományok tudományának, az egész ismeretanyagunkat csokor-ba kötő elméletnek, a jogbölcseletet is fel lehet fogni a jogtudományok egységeként, — egyszerűen ezt érthetjük jogtudomány alatt. Ebből a még primitív feladat-zürzavarban élő tudományból szakadt le azután a

jogszociológia, mint legkésőbbi gyermek, de legjobban beérett gyümölcs.

Emlékezzünk vissza a századforduló idejének magyar jogtudományára és jogtudósaira. A magyar társadalmon angolkóros gyermekhez hasonlóan hatalmas fej nőtt ki: Budapest, a „dunaparti Amerika“. Ez a város előreszaladt a fejlődésben, a polgári társadalmat nevelte ki magából és a jogtudósok gyönyörű törvénykönyvekkel szabályozták az élet partjait. Európának talán legmodernebb törvénykönyvei alakultak itt ki, a tudomány minden felismerését beépítették a jogrendbe. Az egyetemen *Pikler Gyula* és társai majd hogy a jog mindenhatóságát nem tanították; hirdették, hogy a belátás, az észszerű társadalomvezetés fogalmazza a paragrafusokat és így közvetve a jogalkotók tudása, a jogtudomány formálja a társadalmat egyre ideálisabbá. Racionális felfogás uralkodott a jog és társadalom viszonyát illetően, de az egyes jogterületeken belül is. A büntetőjogban például, mely az egyén és társadalom kapcsolatait a legközvetlenebbül érinti, a szociológiai iskola hívei kerültek előtérbe, akik a büntetnek külső, társadalmi indítékot tulajdonítottak. Boldog kor, amely az ész, az értelem józan belátására hitte felépíteni a társadalmat; boldog jogászok, akik azt remélték, hogy a fejlődés a megkezdett tiszta uton haladhat tovább.

Mert a jogtudománynak ez a fejlődési vonala. A megkötő jogszabályok úgy nyerne igaz szerepet, ha az objektív értelem, a társadalmi belátás alkotja őket és ez a racionalizmus találkozik az emberben élő értelmi felismeréssel a jog szükségességét illetően.

A törést — mint minden egyébben — a világháború okozta. Ekkor, illetve ezután kezdett a jogtudomány szerepébe a társadalmi élet és egyéni beállítottság ezernyi más sajátága beleszólni. A jogtudomány és társadalom viszonya eddig általában ez volt: az élet, — és a jogi élet — sok-sok variánsából a jogtudósok előremutató irányzatot, terveket és feladatokat tűztek és tűzhettek ki, melyek mind a társadalmi életet igazgató jogrend tökéletesítését szolgálhatták. A társadalom rendje fejlődésben volt, az értelemmel kikövetkeztetett általános emberi hasznosság felé irányíthatták a jogalkotást is; a mennél modernebb, az öszszesség érdekeit szolgáló törvénykönyvek a jogtudomány haladásának is vívmányai és ez a körülmény megint csak fejlesztően hatott magára a jogtudományra.

Az ideális jognak — és itt találkozik a politikával — az lenne a szerepe, hogy a társadalom és az egyén hajlamait, szükségleteit felismerje és egyre inkább megvalósuláshoz segítse. A jogtudományban ilyen módon benne volt a tudományosság legszélesebb értelmezése — és benne kellene ma is, hogy legyen. E tudomány szabad kifejlésének és érvényrejutásának végeredményben két feltétele van: az, hogy a társadalmi élet módját adjon a felismerések realizálásához és hogy az emberekben erősen éljen a jog helyességének tudata — társadalmi háttérrel szolgáltatva így a jogtudományok vívmányainak a társadalomba való horgonyzásához.

A háború megbontotta a társadalom viszonylagos egyensúlyát. meg az embereknek intézményekbe vetette hitét. Alig kezdte meg a jog a maga pályafutását, alig rakhatott le vékony alapot az egyesekbe, — fejlődésébe máris hatalmas erők szóltak bele. A zürzavar, gazdasági fejtelenség, politikai ingás erélyes és gyors rendszabályokat követelt. A válság nehéz éveiben a tudományosság tiszta szempontjait sutba kényszerültek hajtani. Szükségrendeletek, törvényfoltozások törték derékba a vonalat, nemzetközi új konstellációk — s a belső társa-

dalmi felszabadulás, kötelek megoldásának folyamata megszakadt. És az emberek, akik addig a jogban is a tökéletes megformálódás, kialakulás felé vezető szebb ambíciót, folytonosságot és észszerűséget látták, a nyers anyaggal való becsületes küzdelmet, — hitüket veszítették a kapcsolódás láttán. A törvény szemükben a hatalom kapriciózus fegyverévé süllyedt. A nagy hangszekrény, az emberek, polgárok sokasága megszűnt rezonálni a törvényhozás hangjaira, — a legnagyobb biztosítéka a jognak: az emberek igenlésébe akadás megingott s a paragrafusban már igen kevés része van az általános opinio necessitatis-nak, vagy a consesus omnium-nak. Hogy a társadalmi hitelesítésnek e megvonása a törvényhozást még inkább zavarossá, ötletszerűvé és olykor önkényessé tette, az természetes. Az egymásra ható erőknek e fatális összjátékából hatalmas bizonytalanság született, mely képes megingatni a főlénk hajló élet egyik pillérét.

Amikor néhány évvel ezelőtt egyik nagy politikai pártunktól megkérdezték, hogy programjából hova tűntek az elvek, melyeket immár történeti messzeségbe öregedő multszázadi vezére és megalapítója hirdetett, a válasz az volt, hogy ilyen nehéz időkben ne beszéljünk erről, a kérdés megbolygatása nem időszerű. Ma tényleg olyan nehéz időkben élünk, amikor az elméleteket nem jó megpendíteni; a kormányos alig nézheti a kitézött eredeti útírányt, minden igyekezete arra irányul, hogy a nagy hullámverésből kikerüljön. Így cselekszenek a jog megvalósítói is és a jogtudomány manapság tudósaival együtt fölöttébb időszerűtlen. Törődhetnek-e azzal ma, hogy a magánjog elvei: a szabad szerződési lehetőség, vagy az in favorem libertatis — a kétes esetekben egyéni szabadság javára történő magyarázat — érvényre jussanak? A mai társadalmi életet nem érinti a jogtudomány magyarázata az egyén szabadságát illetően, ahogy távol áll a mai élettől az a kérdés is, hogy a bűnözésnek mi lehet az oka és milyen büntetőpolitika tudja leginkább megszüntetni a bűntetteket. Az állam, mint a társadalomnak területi egységekre darabolódott kerete nem akar egyebet, csak védekezni, bármilyen módon, tekintet nélkül arra, hogy az elvek mit szólnak ehhez; sőt még arra sincs ideje vagy szüksége, hogy tudományos igazolást és magyarázatot keressen a már megtett lépéseihez. Ahol még megmaradt a jogtudósok vékony serege azoknak vizsgálódásai akadémikus távolságokba emelkednek az élet fölé, az akadémikusság legszomorúbb jelével: az időszerűtlenséggel homlokukon. Egyetemünkön a nemzetközi jog kiváló tanára büszkén és boldogan magyarázta a nemzetközi intézmények szigorú szankcióit mely a népek közötti békét és az életnek nemzetek közötti megszervezését van hivatva biztosítani; ezekből vizsgáztatott bennünket a leginkább. Mi annakidején örültünk annak, amikor egyik nemzetközi bonyadalom beálltakor a szankciók vizsgáztatásával felhagyott; csak most, visszatekintve látjuk a tragikus élményt, melyet számára a nemzetközi biztosítékok csődje jelentett s amely után szegyenkezve felhagyott e kérdés vizsgáztatásával. Így kell élettől távoli elmélkedésekbe szorulnia a jogtudománynak.

A jogtudósok számára, amennyiben még aránylag hasznos munkát akarnak végezni, nem marad más, mint a jogászat; ehhez annál is inkább menekülnek, mert így kivonják magukat a jogban is meglévő világnézeti harcból. Nagyrészen a háború utáni idők eredménye, hogy az ügyvezett jogtudósok működésüket pusztán törvénytudományokból való kérődzésre szűkítették s így ahelyett, hogy szellemükkel tiltakoznának a félreállításuk ellen, maguk is elősegítik jelentőségük csökkentését. Szomorú jelensége volt az élet folyamatosságától való eltávolodás-

nak, amikor néhány év előtt egyik európai államban éles politikai változás következett be és a jogtudósok rövidesen beletalálták magukat az új rendbe: az eléjük adott törvények mechanikus magyarázatán rágódtak és rágódnak tovább, mintha mi sem történt volna. Így találkozik a társadalmi helyzet, az emberek ideges bizonytalansága, a jogtudomány elabstrahálódása és a jogtudósok mechanikus munkássága, hogy időszzerűtlenné tegyenek egy tudományt, melynek pedig a közösség számára ma mérhetetlen a jelentősége.

A jogtudomány félretelése és a tudósok félreállítása annál szomorúbb, mert ez a mai kor kiválóan alkalmas elméleti és gyakorlati tanulmányok tételére. A társadalmi formák és adottságok sohse változtak olyan gyorsan, az embereknek, a népnek sohse volt olyan döntő szerepe, mint manapság. A kisebbségek helyzete sok variánsban tűnik elénk. A nemzetközi jog ereje vagy hiányossága most látszik meg igazán. Az élet pulzálása meggyorsult és a jelenségek összefüggése sűrű egymásutánban mutatkozik meg. *Kelsen* volt az utolsó, aki elméleti egységbe próbálta hozni a jog különböző szektorait, de rendszeréről ma már alig vitatkoznak. Csend honol a jogtudomány mezein, a kor rányomta a pecsétet: nem aktuális — és egyelőre félretette.

Vigasztaló-e, hogy nemcsak a jogtudomány járt így? Így járt a tudományok jórésze, elsősorban azok, melyek a mindennapi életet és a társadalmi szervezet kérdéseit érintik. A mai idők számára ezek a tudományok, ha nem is veszélyesek, de szükségtelenek. A jogtudománynak — ha nem is veszélyesek, de szükségtelenek. A jogtudománynak — ha kell, szembeszállva a kor antiracionális áramlataival, — mentenie kellene most is az értékeket, hirdetni a jogrend folytonosságát és keresnie az utakat. Am e tudomány képviselői nem tudták kivonni magukat az események hatása alól; labdái a történéseknek, passzív szereplői, de nem formálói. Nincs mit tenni: reméljük és várjuk a nyugodtabb pillanatokot, melyek ismét időszzerűvé teszik a jogtudományt, meglátják társadalmi szerepét és azzal előhúzzák és reális munkakörre szorítják a jogtudósokat is.

A PATAK-UTJÁN, A PIÁC-SORON . . .

írta: KÖVES MIKLÓS

Egyszerű, ismert kép:

Egy kis folyó kigyózik lustán széles völgyében. Egy ut kanyarog a dombok között. A dombokon sárga, zöld és kenyérbarna buzakockák, fekete szántások. Messzi, a völgy széles torkolatán túl — a pára színű síkság.

Emitt, a domb megett, torony hegye csillog. Amott a domb felett torony fala fehérlik. És messzibb, a szürkébe vesző hegyek alatt: dombok, tornyok. Ha bevárod a déli órát, majd mindenünnen megcsendülnek, csengnek és kongnak harangjaik.

De most csend van. Egyszerű, álmos, nappali csend. A vetés közül az utra igyekvő kapásasszony szótlanul libben át az árkon, leteszi terhét, megoldja sárga kendőjét és megpihen. A szomszédos buzatáblából fecsképar röppen fel, elsuhan fejed felett és formás ívben eltűnik a hártut megett. Igen: — észre se vennéd —: ezen a helyen keskeny, rücskös mezei út szögel egyenes derékszögben, a nagy ut árkába. A fahor-